

RÁGYANSZKI GYÖRGY

MÉG KERESSÜK A KÖZÖS NYELVET

Otčenášová, Slávka – Zahorán Csaba (szerk.): *Keressünk közös nyelvet a közös múlthoz. Szlovák és magyar történészek fiatal nemzedékének párbeszéde – Hľadanie spoločného jazyka o spoločnej minulosti. Dialóg mladej generácie slovenských a maďarských historikov*, Kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem – Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, 116 oldal

A rendszerváltás időszaka nemcsak Közép-Európa társadalmi és politikai viszonyait változtatta meg gyökeresen, hanem a csehszlovák–magyar, később pedig a szlovák–magyar kapcsolatokat is. A demokratikus változások lehetővé tették, hogy a két népet érintő történelmi tabutémák, nemzeti sérelmek újra a nyilvánosság elé kerüljenek. A szlovák–magyar közös múlt máig megválaszolatlan kérdéseit többféleképpen lehetett és lehet interpretálni, ahogy ezt tették – és a mai napig teszik – a két ország politikusai, általában saját politikai érdekeiknek megfelelően, és a kártékony ideológiáktól és sztereotípiáktól – elvileg – mentes történészek is.

Sajnos mindezülig érdemi megoldások a fent említett problémákkal kapcsolatban nem születtek, de nem szabad megfedkezünk arról, hogy Szlovákiának és Magyarországnak egyaránt vannak olyan történészei, akik törekednek a közös múlt megismerésére és az egymás közötti párbeszédre. A jövőt illető kilátások pedig kedvezőek, hiszen a történészek között kezd felnőni egy új generáció, amely a nemzeti narratívák háttérbe helyezésével és a történettudomány újabb módszereivel igyekszik feltárni a szlovák–magyar együttélés múltját és jelenét. Erről tanúskodik a Magyar–Szlovák Történész Vegyesbizottság munkája mellett több *civil* kezdeményezés is: a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen működő Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport vagy a Terra Recognita Alapítvány.¹ Pár évvel ezelőtt, 2005-ben Szlovákia is felfigyelt a történészek új nemzedékére. Juraj Migaš, Szlovákia akkori budapesti nagykövete, a budapesti Szlovák Intézet akkori igazgatójával, Milan Kuruczcal közösen kezdeményezett egy fiatal történészek számára meghirdetett nemzetközi szemináriumot. Azóta több magyar–szlovák szakmai eszmecserére is sor került, 2011 novemberében pedig – egy júniusi révkomáromi workshopot követően – Pozsonyban szintén találkozott jó néhány fiatal szlovák és magyar kutató. A november 24–25-i pozsonyi rendezvény a Szlovák Köztársaság Külügyminisztériuma és a Kassai Pavol Jozef Šafárik Egyetem védnökségével valósult meg, jelentőségét pedig mi sem bizonyítja jobban, hogy Szlovákiában komoly sajtóvisszhangja volt, a rendezvényen

Mikuláš Dzurinda külügyminiszter és Kollai István, a pozsonyi Magyar Kulturális Intézet igazgatója is megjelent. A konferencián elhangzott előadásokból a jelen recenzió tárgyát képező kétnyelvű tanulmánykötet készült.

A kötetben szereplő tanulmányok nemcsak a szlovák–magyar múlt feltárásának módszertani kérdéseivel foglalkoznak, hanem a fiatal szlovák és magyar történészhallgatók és doktoranduszok eredményeit, illetve éppen folyó kutatásait is bemutatják. Az írások közös jellemzője a politikatörténet figyelmen kívül hagyása, szerzőik előtérbe helyezik az életmódtörténetet, a társadalomtörténetet, a mikrotörténetet, az eszmetörténetet, a nacionalizmus, és az egyéni és közösségi identitások elméleti és gyakorlati kérdéseit. A tanulmánykötet szerzői közül Demmel József a 2011-ben megjelent, Ľudovít Štúrról írt monográfiájának írása közben felfigyelt arra, hogy a szlovák–magyar múltról leginkább tanulmánykötetek szintjén lehet értekezni: „csak ilyen módon beszélhetünk úgy Štúrról magyarul, hogy a szöveg egy esetleges fordításban se veszítse el eredeti jelentését, és ne változzon meg tartalmi mondanivalója. Hiszen e kötet legkomolyabb tétje az, hogy eltávolodva a nagy nemzeti narratíváktól, olyan beszédmódot találjon, amely egyaránt érvényes lehet szlovákul és magyarul.”²

Ezt az elgondolást tudatosan folytatták a tanulmánykötet szerkesztői is, a kötetben törekedtek a kétnyelvűség betartására, bár feltehetőleg terjedelmi okokból nem tudták mindkét nyelven közölni a tanulmányokat, így nehezen állapíthatjuk meg, hogy sikerült-e megvalósítani a címben felvázolt célokat. Ennek ellenére a tanulmánykötet a történészsakma számára igen hasznos lehet, a szlovák–magyar kérdésekkel foglalkozó kutatóktól elvárható alapkövetelmény mindkét nyelv magas fokú ismerete, de a szlovákul, illetve magyarul nem beszélő érdeklődők is számos értékes szöveget találhatnak.

A kötetben 14 tanulmány olvasható, ezeknek pontosan a fele magyar, a másik fele pedig szlovák nyelvű. Egyes írásoknál talán nem is helytálló a tanulmány megnevezés, több esetben még csupán a szerzők folyamatban lévő kutatásaiba, azok részeredményeibe tekinthetünk bele, sőt még csak most kezdődő kutatásról is olvashatunk. A szerzők írásait négy fejezetbe osztották a szerkesztők, melyek végigkövetik a szlovák–magyar kapcsolatok alakulását. Az első fejezetben két tanulmány segít választ adni arra a kérdésre, hogy milyen tényezők alakították a kölcsönös sztereotípiákat, Slávka Otčenášová forrásként cseh-szlovák és szlovák történelemtankönyveket használt 1918-tól egészen a rendszerváltásig, Tamás Ágnes pedig a dualizmus kori vicclapok alapján próbálta feltárni a magyarok szlovákokról és a szlovákok magyarokról alkotott előítéleteinek tényezőit.

A *Régi értelmezések új kihívásai a szlovák és magyar történetírásban* című részbe olyan vitatott kérdések kerültek be, mint Ľudovít Štúr alakja, a dualizmus kori névmagyarosítás, vagy az 1896-os millenniumi ünnepségek. A történeteszek számára nemcsak a közös beszédmód megtalálása és az új történetu-

dományi módszerek alkalmazása jelent kihívást, hanem a szlovák és magyar nemzeti történetírás leegyszerűsített magyarázataival és kérdéseivel is foglalkozniuk kell. Demmel József tanulmánya Ľudovít Štúr életrajzának elméleti háttérével foglalkozott, mely szerint többféle szempontrendszer alkalmazásával és új kontextusok bevonásával kiválthatóak a szlovák és magyar nemzeti történetírás vitatott pontjai. Új kérdések feltevése is szükséges, melyek megválaszolása során lehetővé válik a kánon ismertetése és cáfolása, de így elkerülhető a másik történetírás szakmaiságának megkérdőjelezése. Demmel József elképzeléseit nyilván nemcsak Ľudovít Štúr életpályájának ismertetése során lehetne alkalmazni, remélhetőleg a szlovák és magyar történészek élni is fognak ezekkel a javaslatokkal, viszont nem szabad megfeledeknünk arról, hogy a szlovák–magyar múlt vitatott kérdései nemcsak a történész szakmát foglalkoztatják, hanem a politikusokat és a közvéleményt is.

A harmadik fejezet a *Küzdelem az identitásért multikulturális közegben – fiatal történészek szemével* címet viseli. A fejezet szerzőinek döntő többsége Kassa történetével foglalkozik. 2013-ban Kassa Európa kulturális fővárosa lesz, és az elmúlt időben gyakran vádolták Szlovákiát, hogy megfelel a város magyar kulturális értékeiről. Ám ilyen vádakkal a fejezet tanulmányainak szerzőit nem illehetjük, és ez egyaránt vonatkozik a szlovák és a magyar történészekre. A szerzők témáikat rendkívüli objektivitással dolgozták ki, ebben segítségükre voltak forrásaik is, melyek nem igazán tettek lehetővé többféle értelmezési lehetőséget. Nikola Regináčová népszámlálási és egyéb statisztikai adatok alapján igyekezett Kassa demográfiai viszonyait meghatározni. Kőműves Tibor *Nyelv és forradalom. A kassai városi tanács nyelvi struktúrája 1848–49-ben* című tanulmánya segít abban, hogy ne csak a szlovák közvélemény tudjon meg valamit Kassa magyar történelmi vonatkozásairól, hanem a magyar fél is értesüljön a város *szlovák* múltjáról. Sokak számára új információ lehet, hogy – bár csak rövid ideig –, de a forradalom végén Kassán a szlovák nyelv is megjelent hivatali nyelvként. Miron Breznoščák tanulmányának középpontjában már nem Kassa áll, hanem a szlovákiai bányavárosok kollektív identitása a két világháború között. Breznoščák szakít a laikus nyilvánosság és politikusok egyoldalú szemléletével, miközben rávilágít, hogy egy multikulturális környezetben nemcsak a közösség tagjainak nyelvhasználata, hanem felekezeti, politikai és társadalmi tényezők is hatnak egy csoport (jelen esetben a bányavárosok lakóinak) kollektív identitására, és a közösség nem *elnyomókból* és *elnyomottakból* áll. Ezek a faktorok Szlovákia vegyesen lakott területein ma is érvényesek és meghatározóak. Ha ezeken a területeken is megvizsgálják a települések etnikai, felekezeti, szociális és politikai berendezkedését a múltra és a jelenre vonatkozóan egyaránt, akkor az anyaországi és a szlovákiai magyar politikusok talán könnyebben megértenék, hogy a szlovákiai magyarság egy része miért dönt szlovák pártok mellett a választások során.

A tanulmánykötet zárófejezete, az *Új témák és megközelítések a komparatív történelemkutatásban* már meghaladja a szlovák–magyar történetírás hagyományos kérdéseit. A nemzetközi szeminárium résztvevői nem feledkeztek meg Szlovákia és Magyarország egyéb kisebbségeiről, Mária Tömösváryová a zsidó vallásosság megújulásával foglalkozik, Binder Mátyás pedig a roma nemzeti gondolattal. Zahorán Csaba, aki egyben a kötet magyar szerkesztője, Révkomárom és Sepsiszentgyörgy interetnikus kapcsolatainak összehasonlító elemzéseivel tovább szélesíti a tanulmánykötet horizontját.

A tanulmánykötet ismertetése után érdemes elgondolkoznunk azon, hogy vajon a kötet teljesítette-e küldetését. A szerzők egytől egyig valóban szakítottak a politikai történetírással, új témákat vetettek fel, bár kérdéses, hogy ez önmagában elégséges-e a közös múlt vitatott kérdéseinek megválaszolásához. A történészek megtehetik, vagy legalábbis megtehetnék, hogy továbblépjenek a nemzeti kánonok hagyományain, így viszont nem adnak egyenes válaszokat olyan kérdésekre, melyek a szélesebb nyilvánosságot is érdeklik. A történészek helyzetét tovább nehezíti, hogy a nemzeti történetírás során felmerült lesarkított kérdésekre „egyenes” válasz nem is minden esetben adható; a mikrotörténet és a társadalomtörténet közelebb vihet minket a múlt újbóli megismeréséhez, de nem számolhatja föl végérvényesen azokat a nemzeti mítoszokat, melyek a köztudatban a mai napig igen intenzíven élnek. Igazán jelentékeny eredményekről talán csak akkor számolhatunk be, ha a szlovák és magyar történészszakma egyaránt hajlandóságot mutat leszámolni a kanonizált nemzeti történetírás tévhiteivel, és kellően bátor lesz emblematikus alakjainak deheroizálására. Ennek azonban még nem jött el az ideje, de ezért nem lehet hibáztatni a tanulmánykötet fiatal szerzőit. Ők törekedtek a közös nyelv keresésére, új módszerek alkalmazásával kezdték el kutatni közös múltunkat, és remélhetjük, hogy szakmai pályafutásuk során nemcsak a közös nyelv megtalálásával kell foglalkozniuk, hanem azzal termékeny párbeszédet is tudnak majd folytatni.

Jegyzetek

- ¹ A Szent Adalbert Közép-Európa Kutatócsoport jelentette meg például a *Magyar–szlovák terminológiai kérdések* című kétnyelvű tanulmánykötetet (szerk. Ábrahám Barna, Piliscsaba–Esztergom, 2008), a Terra Cognita Alapítvány pedig – szintén szlovákul és magyarul – a *Meghasadt múlt* című tanulmánykötetet (szerk. Kollai István, Budapest, 2008) és a *Neznámy sused* című tanulmánykötetet (szerk. Zahorán Csaba – Kollai István – Slávka Otčenášová, Budapest–Bratislava, 2011).
- ² DEMMEL József: *A szlovák nemzet születése. Ludovít Štúr és a szlovák társadalom a 19. századi Magyarországon*, Kalligram, Pozsony, 2011, 15. p.